

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑԻ

Իր նորագոյն ֆրանսերէնով

«PRIÈRES»

Traduit de l'arménien et présenté par Vahé Godel, Editions de la Différences,
Paris, 1990, 122 pages, 29 FF.

Այս հատորը հանրամատչելի մատենաչարի մը մէջ կը ներկայացնէ Գրիգոր Նարեկացիի «Մատենան Ողբերգութեան» գրքէն հատուածներու ծաղկաքաղ մը, ֆրանսերէն վերածումներով: Մատենաչարի բոլոր հրատարակութիւնները երկլեզու, են, այսինքն՝ զոյգ էջաթիւով կը տրուի բնագիրը, անգոյգ էջաթիւով թարգմանութիւնը, այս վերջինն ըլլալով բնագրին մօտեցումի միջոց մը եւ լրջութեան գրաւական մը: Հրատարակութեանս համար գործածուած է Վենետիկեան Ժ տպագրութիւնը (1926) լուսապատճէնային ձեւին տակ:

Մատենագիտական նշմարին մէջ, որ կցուած է հատորին, Վ. Կոտէլ կը թուէ «Մատենան»-ի քանի մը հրատարակութիւններ, մոռնալով երկու վերջինները: Առաջինը՝ Խաչատրեան-Ղազինեանի ակադեմական հրատարակութիւնը (Երեւան, 1985, 1122 էջ), «քննական» հրատարակութիւն մը ամէնէն հին ձեռագրային տուեալներուն յենուող եւ որ մեզի արդէն կ'առնջարկէր նախորդ ակադեմական հրատարակութիւններէն համեմատականորէն աւելի՝ ճշգրիտ բնագիր մը, նոյնիսկ եթէ ասոր գրեթէ ամբողջական տառադափումը կը մնայ վիճելի եւ չհիմնաւորուած: Այս հրատարակութիւնը, առանց իր գիտական կազմածին, վերահրատարակուած է Անթիքիս, (1988, 324 էջ): Մատենագիտական նշմարին մէջ՝ մոռցուած են տակաւին արդէ հայերէնի երկու թարգմանութիւն. Գարեգին Արք. Խաչատուրեանի բնագիր թարգմանութիւնը (Պուշկինս Այրէս, 1949) եւ Վազգէն Գէորգեանի արեւելահայ տառադափալ թարգմանութիւնը (Երեւան, 1979):

Վ. Կոտէլի «Աղօթքներ» հատորը կը խմբէ 30 հատուած, որոնցմէ մէկ կարեւոր մասը կու գայ նոյն Հեղինակի «Poèmes de Grégoire de Narek» հատորէն (Publications Orientales de France, Paris, 1975): Անկէ առաջ հրատարակուած էր Վարուժանի «Հացին Երգը»-ին ամբողջական թարգմանութիւնը (Seghers, Paris, 1959) եւ Քուչակի քառեակներէն քաղուածք մը («Poèmes d'Amour», Paris, 1974): Հեղինակը կը թուի մասնակիորէն վերամշակած ըլլալ իր առաջին աշխատութիւնը, ջնջած անձնական յեղաստեղծումները, թարգմանիչ բանաստեղծին ներշնչման արդիւնք՝ որոնք չկան բնագրին մէջ օրինակ՝ «ce fleuve de prières, ce déferlement de figures», նշուած աշխատութիւն, էջ 12 (տե՛ս Բան Գ, բ):

Հատուածային թարգմանութեան այս եղանակը կու գայ հինէն, Ա. Զոպանեանի օրերէն, որուն կը հետեւէր Լիւք Անտրէ Մարսէլ իր «Grégoire de Narek et l'Antienne Poésie Arménienne» հատորով (Editions des Cahiers du Sud, Paris, 1953) եւ որը իր ատենին բաւական լաւ ծառայութիւն մատուցանեց Նարեկացիի երկի տարածումին: Հատուածային թարգմանութիւնը կամ պատշաճեցումը ֆրանսերէնի (չառ տարբեր բաներ են ասոնք իրարմէ) բաւական գործնական կերպ մըն է նման աշխատութեան մէջ, որ թարգմանիչներուն կըրտօնէ բնագրէն ամբողջ գլուխներ, էջեր, ընտրուած ու թարգմանուած էջերէն տողեր, դարձուածքներ ու բառեր զեղչել, կամ անոր համար որ դժուար թարգմանելի են եւ կամ անոր՝ որ բանաստեղծականօրէն «տկար» կը թուին:

Վ. Կոտել իր աշխատանքը կը ներկայացնէ որպէս «adaptation», որուն Հայերէն իսկական զուգահեռը յարմարեցումն է: Այս յղացքը խորքին մէջ կը ծածկէ ամէն տեսակի ստանձնելի կամ ոչ՝ կիրարկումներ, ծայրագոյն հաւատարմութիւն բնագրին մինչեւ ամէնէն ազատ փոխադրումներն ու յեղաստեղծումները, սողեր որոնք բնագրային ոչ մէկ Հիմ ունին եւ թարգմանիչին ստեղծումներն են: Թարմարեցումը կարելի կը դարձնէ բնագրին հատուածումը, որուն շնորհիւ կը յայտնուին «քերթուածներ»: Ընթերցողներուն կրնանք ձգել այդ «քերթուածները» վայելելու հաճոյքը: Մեզի կը թուի սակայն որ «Մատեան Ողբերգութեան» Բաներէն մէկ քանիին ամբողջական փոխադրումը պիտի նպաստէր ոչ միայն Նարեկացիի բանաստեղծական փորձառութեան ըմբռնումին այլեւ այդ երկի «իմաստին»: Արդարեւ՝ եթէ «Մատեան» ի ամէն մէկ մասին մէջ ամբողջութիւնը ներկայ է, այդ գիրքը նոյն ատեն իր ոյժը չի դադարիր առնելէ անհատնում ընդլայնումներէն, «կրկնութիւններէն», խօսքի ծայրայեղ տարածումներէն: Սակայն մեր ժամանակի «արդի» գրողներուն համար այս բոլորը ժամանակավրէժ պէ: Նարեկացիի կը մնայ յարմարի՜լ օրուան ճաշակին... Ահա ինչո՞ւ գեղեցիկ թարգմանութիւններն ու յարմարեցումները այնքան շուտ կը հիննան:

Կոտելի կողմէ եղած Նարեկացիի բանաստեղծական պատշաճեցումները ֆրանսերէնի ընդհանրապէս աւելի ազատ են քան նոյն Հեղինակի թարգմանութիւնները Դ. Վարուժանէն ատենին: Պէտք է ըսել, որ բնագրին դէմ յանդիմանութիւնը ֆրանսերէնին՝ ճշգրտութեան նշան մը չէ: Նոյնիսկ թարգմանուած հատուածներուն մէջ՝ Կոտել կը կորէ, կը մկրատէ, կը ջնջէ: Այսպէս, ի միջի այլոց, Երրորդ Բանի առաջին բաժնի աստուածային վերադիրներու թուարկումին մէջ՝ կը կարդանք հետեւեալը. «անգոստանի հետք, աներեւոյթ չափի, անչափագիր պատկեր, որքանութիւն անսահման, աննմանական տիպ»։ ընդգծուած տողամասը պարզապէս ջնջուած է եւ ունինք միայն. «Trace dissimulée, imperceptible Sente, Figure universelle. . . / Modèle unique» (էջ 31): Երեք կէտերը կը նշեն կտրատումը:

Կարելի է միայն փսոսուլ նման երեւոյթներու առջեւ. նպատակը պարզ է թերեւ. բնագիրը դարձնել աւելի «բանաստեղծական», զայն խտացնել եւ անկէ առնել միայն Հիմնականը: Սակայն արդիւնքը միշտ ալ աւելի կամ նուազ բնագրի բոնի ձեւագեղծում է: Այդ բնագրէն չափազանց հեռու յարմարեցում մը (եթէ իբրեւ թարգմանական ամբողջի օրինակ առնենք Հ. Ս. Քէլիշեանի մանրանուն մեկ վերլուծական վերածումը, տե՛ս Le Livre des Prières, Coll. Sources Chrétiennes Cerf, 1961), տեւական անճշգրտութիւններն ու «գեղեցկացումները» կը յոգնեցնեն եւ ընթերցողին մէջ տարակոյս կը ստեղծեն տրուածին հանդէպ: Արդիւնքը այն կ'ըլլայ՝ որ այլեւս անկարող կը դառնանք նկատելու եւ արժանապէս գնահատելու թարգմանութեան մէջ եղած գիւտերը: Էջտի խրոխտութիւն մը, բառային յալող հանդիպումներ, կարճումներ, եւ այլն: Նարեկացիի երկար նախադասութիւններուն դիմաց Կոտել մեզի կ'առաջարկէ ընդհանրապէս հատեալ, սրուած, խզուած նախադասութիւններ, այս ձեւով թերեւ թարգմանածը յարմարցնելով արդիական բանաստեղծական որոշ ըմբռնումի մը: Հարց է թէ ո՞ր չափով բնագիրը ընթերցման նման կարելիութիւն կ'ընծայէ: Յամենայն դէպս, թարգմանութեան կալուածին մէջ տեւական բուռնութիւնները կ'արտադրեն զուցէ «գեղեցիկ տպաւորութիւններ», որոնք սակայն չեն դադարիր խնդրական ու խնդրայաբոյց ըլլալէ:

Ինչ կը վերաբերի «ձեւին», Վ. Կոտել ընտրած է աւանդական կշիռաւոր արձակը, ինչ որ չէր պարագան նախկին վերոյիշեալ իր թարգմանութեանց, որոնք աւելի կամայական էին: Տողերուն ճարպիկ մէկ դասաւորումը էջին վրայ, կշիռաւոր հատուածներուն մակդրումները, վերջապէս ճերմակին մուգը խօսքի թաւալին մէջ, թարգմանութիւնը կը տարբերեն սոսկական արձակէն, առանց զայն վերածելու տաղաչափուած տողերու: Այս ձեւով Հեղինակը կը յաջողի խուսափիլ «տաղաչափեալ տողի»

որոգայթէն, որուն մէջ կ'իյնան «Մատեան» ի նորագոյն հրատարակչները¹: Ասիկա Կոտէլի աշխատանքին բարիքներէն մէկն է անկասկած:

Թարգմանութեան կ'ընկերանայ նախաբան մը, շատ ջերմ, բայց զուրկ ճշգրտութենէ, ուր կը ներկայացուի Նարեկացիի կեանքն ու գործը: Այստեղ հեղինակը կը հաստատէ թէ «les quatre-vingt-quinze Prières impliquent un plan précis, une subtile organisation. . . » (էջ 15): Այս դիտողութիւնը շահեկան է, բայց կը թուի չհիմնաւորուած: «Նարեկ» ի ընթերցողները գիտեն որ նման «պլան» կամ «ներքին սարքուած» չ'երեւիր հատորին մէջ: Բոլոր փորձերը նման կառուցուածք երեւան բերելու ապարդիւն մնացած են ցայժմ եւ կը հասնին շատ ընդհանուր նկատողութիւններու: Ուստի՝ եթէ նման պլան յայտնաբերուած է, կը խնդրուի զայն հրապարակ հանել: Մինչ այդ մեզի կը թուի որ «Մատեան»ը, այնպէս ինչպէս որ կայ, զուրկ է, կամ զերծ՝ նման կարգաւորումէ: Հարկ է մտածել թէ ինչո՞ւ:

Հակառակ իր թերիներուն Կոտէլի աշխատութիւնը Նարեկացիի գործին ճանաչումին կը նպաստէ, այն չափով որ Գրիգոր մուտք կը գործէ մատենաշարէ մը ներս ուր կան բոլոր երկիրներու մեծագոյն գրողները, ինչ որ յետին արժանիք մը չէ:

ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ

1. Այս էական հարցի քննութիւնը, որ փորձուած է մեր «Գր. Նարեկացի լեզուի սահմաններուն մէջ» (Սք. Ղազար, 1985), պէտք է ենթարկուի անդրադոյն ընդլայնումի: Քննական բնագրի հրատարակչները իրենց տաղաչափումը կը փորձեն հիմնաւորել Մ. Աբեղեանի դիտողութիւններով, առանց նկատի առնելու որ Աբեղեանի նշումները տեսականօրէն հիմնաւորուած չեն, ինչպէս վիճելի են Հայագէտին գրեթէ բոլոր դրոյթները Հայոց լեզուի տաղաչափութեան առընչութեամբ: